

ALMÁSSYNE OLÁH KRISZTINA

**A DEBRECENI IBOLYA UTCAI ÁLTALÁNOS
ISKOLA IFJÚSÁGI NYELVE
A FORRÁSOK, A SZÓALKOTÁSMÓDOK
ÉS A MOTÍVUMOK TÜKRÉBEN**

Témavezető: DR. KIS TAMÁS egyetemi adjunktus

TARTALOM

1. A szleng fogalma
2. Az ifjúsági nyelv története forrásainak tükrében
3. Az Ibolya Utcai Általános Iskola diáknyelve
4. Az ifjúsági nyelv szóalkotási módjai
5. Okok és motívumok ifjúsági nyelvben

1. A szleng fogalma

1.1 1991-től tanítok Debrecenben, az Ibolya Utcai Általános Iskolában. Szünetekben, napközben, a kirándulásokon sok olyan szó üti meg a fülemet, amelyet diákként régebben én is használtam, de még több az olyan szó és kifejezés, ami számomra már ismeretlen. Vidám pillanatokban felidéztem tanítványaimnak a 10-15 évvel ezelőtti általános iskolai, gimnáziumi és egyetemi diákszavainkat, amelyek közül van, amit ők is használnak, van, amit ötletesnek találnak, ma mégis más szavakkal fejeznek ki.

A nyelvtudomány egyik hagyományos értelmezése alapján a két legfontosabb nyelvváltozat: a nemzeti nyelv és a népnyelv. Normatív értékűnek a nemzeti nyelv írott (irodalmi nyelv) és beszélt változatát (köznyelv) tekintik.

A nemzeti nyelv egységével szembeállítják a népnyelv fogalmát, amelybe a helyi és területi nyelvjárásokat sorolják.

A köznyelv kevésbé szabályozott, mint az irodalmi nyelv, vidékenként eltéréseket, sajátosságokat tartalmazhat, ezért az ilyen nyelvjárási elemeket tartalmazó köznyelvet regionális köznyelvnek nevezik.

A nyelv sokféleségéhez azonban nemcsak a területi tagoltság, hanem a társadalom heterogén volta is hozzájárul, hiszen a társadalom egyes csoportjait, rétegeit az azonos foglalkozás, a műveltség, az érdeklődési kör, az életkörülmények is összekötik (RIKASSI ILONA, A nyírbátori diáknyelv és szótára. Debrecen, 1996., 1).

HOFFMANN OTTÓ szerint abból kell kiindulni, hogy a társadalom minden tagja beleszületik egy adott nyelvbe, ennek egyik változatát (társadalmi, köznyelvi, nyelvjárási) anyanyelvként elsajátítja. Ezt alapnyelvnek, bázisnyelvnek nevezzük. Később egyre több nyelvváltozatot tesznek magukévá, melyet egy-egy adott szituációban alkalmaznak.

Ezek a változatok hangrendszerükben és grammatikájukban alig térnek el a bázisnyelvtől, szókincsükben és kifejezőkészségükben viszont annál inkább (HOFFMANN OTTÓ, Mini-tini szótár. Pécs, 1996., 238).

Ennek okán a nyelvtudomány régebben csoportnyelvekről és rétegnyelvekről beszélt, melyeket a nemzeti nyelv mindkét változatától elkülönített. A 60-as és 70-es években sokat vitáztak e nyelvi rétegek megnevezéséről, egymáshoz való viszonyokról és jellemzőiről. A megnevezések közt szerepelt csoportnyelv (HAJDÚ MIHÁLY: MCsopnyDolg. 1. szám 7-9), GRÉTSKY LÁSZLÓ pedig szaknyelveket és csoportnyelveket említett (MNyRét. 85-107).

A vitát több kutató egy új fogalom, a szleng bevezetésével próbálja megoldani.

A szleng, mint beszédmód már évszázadokkal ezelőtt elterjedt nyelvi jelenség volt a magyar és idegen nyelvekben egyaránt. Fogalomként inkább argó, jassz-, vagány-, csibész-, tolvajnyelv, zsargon és ifjúsági nyelv elnevezésekkel jelölték. Ezek jelentése azonban szűkebb területre vonatkozik.

Az argó a szleng egy része. Alvilági elemek titkos csoportnyelvként használják. Szinonimái a jassz-, csibész-, vagány-, huligán- és tolvajnyelv.

A zsargont nem tekinthetjük szlengnek, hanem csak nyelvhasználati formának, amellyel beszélője a társadalomban elfoglalt helyét érzékelteti.

Bizonyítani akarja, hogy a csoport normarendszerének birtokában van, s reprezentálni tudja a hierarchiában elfoglalt pozícióját.

Az ifjúsági nyelvet a szlenghez soroljuk. Korábban azonosították az argóval, de ettől megkülönböztetik a titkosság hiánya miatt.

1.2 A szleng jellemzője

A szleng alkalmi, magánérdekű beszélt nyelvváltozat, amely a mindennapi beszédben használatos. Korábban zsargonnak tekintették. Társadalmi alapja viszonylag széles, ugyanis egész társadalmi csoportok, rétegek beszélnek. Erős hatással van a szépirodalomra, a köznyelvre és a társalgási nyelvre. Szó- és kifejezőkészlete az élet szinte minden területét felöleli. Egy-egy fogalom újrannevezésére gazdag, de viszonylag gyorsan változó szinonimasorok jönnek létre. A "köznyelv", több szaknyelv és nagyszámú idegen szókölcsönzés együttese (HOFFMANN OTTÓ, i. m. 239).

"A szleng azokat a sokszor kérészerű, újonnan képzett vagy kölcsönzött szavakat, kifejezéseket vagy a régiéknél új jelentésváltozatait, elferdített formáit tartalmazza, amelyeket egy-egy beszélő közösség a köznapi érintkezésben tréfás hangulatkeltésre, játékosságra, képszerű kifejezésre, nyo-

matékosításra alkalmaz. A szleng tehát sajátos nyelvhasználati forma, beszédstílus, a beszéd egyik műfaja" (HOFFMANN OTTÓ, Mini-tini szótár. Pécs, 1996., 239).

A szótárⁿ a szlengnek három nagyobb típusát különbözteti meg:

a, a köz- (általános) szleng az ismert fogalmakat megnevező, országszerte elterjedt szlengjelenségeket foglalja magába. Leginkább az ifjúsági nyelv szókészletére jellemző.

b, a területi szleng érvényessége területileg korlátozott.

c, a szakmai szleng az érdeklődés, a hobby, a foglalkozás szerinti csoportokban fejlődik ki. Pl. a diáknyelv és a katonai szleng (HOFFMANN OTTÓ, i. m. 240).

2. Az ifjúsági nyelv története forrásainak tükrében

2.1 A köznyelv és az ifjúsági nyelv

A folytonosan változó és örökké megújuló ifjúsági nyelvnek a köznyelv a legfontosabb forrása. Innen meríti szókészletének közel 80 %-át. Az átvételkor a szavak legtöbbször jelentésváltozáson mennek át, vagyis más jelentenek a köznyelvben, mint az ifjúsági nyelvben.

A köznyelvi szavak az ifjúsági nyelv legváltozóbb rétegét képviselik (főleg a szóösszetételek és szólások), szemben a tolvajnyelvi és szaknyelvi szavakkal (BACHÁT LÁSZLÓ, Az ifjúsági nyelv szókészletének eredete. MNy. 104: 151).

2.2 Az argó és az ifjúsági nyelv kapcsolata

Az ifjúsági nyelvet megjelenésétől kezdve szoros kapcsolat fűzte az argóhoz. HOFFMANN OTTÓ úgy gondolja, hogy a diáknyelv sokat merített a tolvajnyelv szókincséből, hiszen a diákokat napjainkig vonzza a nyelvhasználat titkos, rendhagyó módja.

Középkori európai példákon igazolja az említett két nyelv egymásra hatását. A bűnözők és utcanők valamint az egyetemi ifjúság találkozása a középkorban és később is a csapszékekben, lebujokban történt s ezt Villon ellentmondásos, tragikus életműve is igazolja (i. m. 242).

A magyarországi tolvajnyelv egyes nyelvészek és néprajzkutatók szerint a 16-18. században alakult ki, s a kapitalizálódás fokozott előretörésével a 19.

században a pusztáról, útszéli csárdákból a megyeszékhelyekre és a fővárosba is eljutott (uő. 242).

Ennek a jelenségnek a következményét BÁRCZI GÉZA már korábban szociológiai pontossággal jellemezte A "pesti nyelv" című tanulmányában:

"Mint minden nagyvárosnak, úgy Budapestnek is alsóbb társadalmi rétegekben kifejlődött egy különleges nyelv, melynek grammatikai rendszere csaknem teljesen azonos a köznyelvével, szókincse azonban az átörökölt köznyelvi szókincstől többé-kevésbé eltér.

Ebből a nyelvváltozatból szakadatlan szivárognak be szavak a városi polgárság társadalmának a nyelvébe, innen esetleg az egész köznyelvbe, sőt az irodalmi nyelvbe is" (BÁRCZI GÉZA, A magyar nyelv múltja és jelene. Bp., 1980. 239).

Az alacsony értékű szavak emelkedése 1945 előtt rejtve és lassan ment végbe. 1945 és 1965 között viszont az erőteljes társadalmi átrendeződés miatt már jelentős nyelvi változást lehetett észlelni.

Az eredetükben már egyre kevésbé elkülöníthető argó elemek behatoltak a diákok, a tizenévesek nyelvhasználatába. Ez a nemzedék gyakran találkozott a beat- és rockkoncerteken. Újat akarásuk és szabadságvágyuk jeleként farmert hordtak, hosszú haját viseltek (TOLCSVAI NAGY GÁBOR, A mai magyar nyelv normarendszerének egy jelentős változásáról az "ifjúsági nyelv" kapcsán. MNyr. 112: 398-405).

BACHÁT LÁSZLÓ szerint a fiatalság egységes réteggé való kovácsolódásában a beatzene mellett a hasonló tanulási, munka-, sportolási és szórakozási lehetőségek is szerepet játszottak (MNyr. 104: 149).

Jü BÁRCZY GÉZA pedig megjegyzi, hogy a nagyvárosokban pl. a sportpályákon igen vegyes társadalmi elemek találkozhattak, kerülhettek összeköttetésbe egymással, s nemcsak testi, de sokszor lelki pongyolaság is jellemző volt rájuk. Itt a katonák, diákok, munkások érintkeztek az igazi argó világtól nem messze eső emberekkel is (i. m. 244).

Az ifjúsági nyelv egységének létrejöttében meghatározó volt, hogy a korábban elzárt és lenézett társadalmi csoportok nagyobb nyilvánosságot kaptak és hatalmi presztizsük is megnőtt a munkásság és a kispolgárság révén. A nyelvhasználatban megszaporodott a durva elemek és a trágárságok aránya.

A 70-es években a polgárpukkasztó nyelvhasználat már a bizalmas társalgás részévé vált. Az elterjedés legfontosabb láncszeme az iskolát

végzetek és az idősebbek között volt. A tegeződés győzelme adta meg ehhez a nyelvi és magatartásbeli alapot (TOLCSVAI NAGY GÁBOR, i. m. 400).

A szociológiai kutatások alapján azonban már a 80-as évek elején egyes nyelvészek felismerték, hogy az ifjúsági nyelv korábban feltételezett egysége felbomlóban van és emiatt nem beszélhetünk egységes ifjúságról, csak ifjúsági csoportokról, melyek elszigetelődtek egymástól és a felnőttektől is. Ebben szerepet játszik az eltérő életforma és az, hogy ezek a csoportok melyik társadalmi rétegbe tartoznak.

2.3 A diáknyelvi szókincs hatása az ifjúsági nyelvre

A diáknyelv mintegy alapszókincse az ifjúsági nyelvnek. Európában a középkorban, Magyarországon pedig 1844-ig a latin volt az oktatás nyelve és ez hatott a diáknyelvre is. A lakossággal való érintkezés miatt azonban hatott rájuk az illető ország vagy város ill. nemzetiség nyelve is (HOFFMANN OTTÓ, i. m. 243).

A 19. századra már létrejöttek hazánkban is a híres iskolaközpontok, s ez magával hozta diáknyelvük kialakulását is. Ennek szemléletes bizonyítéka BARCZA JÓZSEF Debreceni diákszók- és szólásmódok című cikke, amelyben a debreceni diákok hétköznapijait, életvitelét mutatja be latin és magyar diáknyelvi szavak kíséretében (MNyr. 1896/25: 454).

A 19. századi regényírás sikerei - főleg Jókai Mór művei - hívták fel a figyelmet a diáknyelvre. És mégis mozog a föld (1872) című regényében a debreceni Református Kollégium tanulóifjúságának kifejezéseiből közül példákat.

A század végén, 1898-ban jelent meg DOBOS KÁROLY A magyar diáknyelv és szótára című munkája, majd ezt követően szógyűjtések, nyelvhelyességi és stilisztikai értékelések is napvilágot láttak.

A diákság nyelvének szóalkotásmódjaival, eredetével, jellemzésével részletesebben nem foglalkoztak, elsősorban argó vonásait hangsúlyozták.

A második világháborúig a kutatók főleg a tolvajnyelv és a diáknyelv változatait vizsgálták és előítéllettel közelítették a témához.

MATIEVICS LAJOS azonban határozottan elkülöníti a diáknyelvet az argótól, szerinte a diákság nem akar titkos nyelvet teremteni magának, célja a tréfálkozás, hangulatkeltés és vagánykodás (BACHÁT, uo. 151.). Iskolai tapasztalataim alapján ezt én is megerősítem és megjegyzem, hogy a durvább szavak használata függ az osztályok összetételétől, a gyerekek szülői háttérétől és veleszületett tulajdonságaitól is.

Titkosságra általában nem törekednek, kivéve a tanári ragadványneveknél. Ugyanis kollégáim iránti illendőségből a saját gúnynevemet is megkérdeztem tőlük és belevörösödtek, mire végül elárulták.

2.4 A sport hatása az ifjúsági nyelvre

A sportolás, a sport iránti érdeklődés miatt az utóbbi években megnőtt a sportnyelvből az ifjúsági nyelvbe kölcsönzött szavak és kifejezések száma. Ezek igen szemléletesek, s ezért is nyerik meg a fiatalság tetszését. A televízió közvetítései és a kosaras kártyák gyűjtése magyarázhatja e szókincs terjedését. Pl. *bedobja a törülközőt, van még egy dobásom, ráturbóznak a tanulásra.*

2.5 Idegen szavak

Szép számmal fordulnak elő az idegen szavak az ifjúsági nyelvben. Főleg tolvajnyelvi átvételek, melyeket a rokon értelmű szavak sem tudnak kiszorítani: *csaj, haver*. Más szavakat közvetlenül az idegen nyelvből vett át a diákság. Az angolból: *oké, helló, háj*. A németből: *ja, fater, muter*.

2.6 Egyéb források

Szerényebb az átvételek száma egyéb szaknyelvekből és rétegnyelvekből, így a katonanyelvből: *terepjáró, kopaszok*; a színház nyelvéből: *jelenésem van*; a kártyások szókincséből: *veszi a lapot*; a népnyelvből: *de jó göncöd van* (BACHÁT, i. m. 155).

3. Az Ibolya Utcai Általános Iskola diáksági nyelve

3.1 A szójegyzék születése

1997 novemberében felmérést végeztem iskolámban. Az itt bemutatásra kerülő szójegyzék kb. 150 gyerek kikérdezésével gyűlt össze. Igazgatói és munkaközösségi javaslatra az 5-6-7. osztályok vettek részt a kérdőívek megválaszolásában.

A gyűjtést úgy végeztem, hogy összeállítottam egy kérdéssort a legfontosabb témakörökből köznyelvi példákkal együtt. Ezt a listát 10 gyerek kapta meg osztályonként, akik a példák után odaírták az általuk használt diáknyelvi szavakat és kifejezéseket.

3.2 A tulajdonképpeni diáknyelv

* Iskola és részei

általános iskola: *elmeagyógyintézet, szellemkastély, sulis, sutyesz, sulesz, agytompító, isi, gyerekkinzó, vesztőhely, börtön, zárda; tanári szoba: rémszoba, tancsi pletycsi, kínzókamra, agyrémszoba, halálszoba, tanári; előadó (fizika és kémia órák helye) : fikaterem, erős feszültségek helye, TNT szoba, bombaterem, légivesztély, bugyburugy, bűzterem; büfé: büfögő, büffentő, böfögő, böfi; tornaterem: kínzóterem, kínzókamra; rajzterem: irka-firka terem*

* Iskolai személyzet

igazgató úr/igazgató bácsi, *Ag bács, igi bá, dili igi, fődiri, agytekerészeti főokos; tanárok: tancsik, kínzó mesterek; gondnok: Wilson bácsi, morgó, gyufafej, rókapó, morgó Samu, gondi; büfés néni: koca néni, zsírtangó, dagi-adi, hájdagály, Éva néni, disznó; konyhai dolgozók: moslékkeverők, méregkeverők, kotyvasztók, csicskások; takarító néni: budipucolók, szarkeverők, csicskások, taka-nyanyák, húgypucolók*

* Iskolai kellékek

tolltartó: *cerkatok, cerkatartó, rumlitok, cerkatár, tolesz; ceruza, toll: cerka, kézmerevítő, tintatartó, tollcsesz; radír: tüntető, racsesz, racska, írásgyilkos; táska: tasak, tasek, tasi, puttony, könyvtár, nehézség, hülyeségtartó*

* Tantárgyak

matematika: *matek, matekocska, számszenvedés, kitikkadtika; irodalom: rohadalom, rekedt olvasás; nyelvtan: nyáltan, papanyelv, nyögten, nyelvtörő; angol: angolka, inglis, englis; német: nimi, dojcs, náci, Hitler-óra; földrajz: föci, foci; történelem: törri, töresz, törri, ősbuli, honi-fogi, kortan; kémia: bűzóra, bum-bum, buboréktan, bombajó óra, robbanó óra, krimi, mia; fizika: fika, fingzika, finika, Einstein órája; rajz: firkanacs, irka-firka, mázgáló óra; ének: kornyika, la-la-la; tánc: ugra-bugra, tipi-tapi, szöcskeláz, lábtaposó, táncika, fenéktorna; testnevelés: tesi, kiképzés, száguldás, kínzóóra*

* Érdemjegyek

ötös: *jeles, ötös, teljes, ez már döfi, kitűnő; négyes: negyedes, good, jó,*

megvolt; hármás: közepes, feles, elmegy, harmadfokú égés, jó alá; kettes: másodfokú égés, na és, kampó, elég, karó fölé; egyes: elsőfokú égés, karó, kanóc, kilométeres fa

* Gúnynevek, ragadványnevek

Dobos B-né: dobostorta; Vágó T.: manóka; Görömbeiné B. K.: vicc-mester, mókamester; Sigérné K. M.: kornyikatanár; Császárné S. J.: csendmániás; Almássyné O. K.: Európa; Fazekas S.: létra;

* Egyéb

törtet a diák: nyalizik, okoskodik, könyvkukac, könyvmoj, szorgoska, nyalizik mint a majom, csápol a kezével; nem figyel az órán: ábrándozik, bambul; fáj a feje: bambul a béna, bamba borjú; feleléskor meg sem szólal: kukul, kuka, maflitsek, mukkanacs, nyögőgép; alsós gyerek: kisköcsög, picur, törpe, taknyos, pisis, palánta, nyálaska

3.3 A közszleng diákok által használt része

* Társas érintkezés

köszönés: szia, csá, háj, csá csákány, helló, hellóka, cső, pá, csasztok, csaó; szivesség megköszönése: kösz haver; Majd természetben fizetek.; Száz év múlva fizetek.; Hagyja békén: Húzz el innen!; Hagyjál már békén, tűnj el!; Takarodj!; Kotródj!; Húzz a francba!; Kopj le!; Tűnés!; Nézd meg, nem vagyok-e odaát!

* Mindennapi élet

anya: (anyu, anya, anyuci, anci, mutter; apa: (apa, apu, apuci, fater; testvér: tesó, öcsi, öcsi-pöcsi, köcsög, prücsök, tücsök, hugi, bratyó; sovány gyerek: pálcika, nádszál, csontváz, csontraféta, csontika, csontkollekció, csontkirakat, csontkukac, gebe, giliszta, girnyó, nyomi gyerek; kövér diák: zsírkocka, hájfej, száguldó hájtömeg, száguldó zsírbüfé, hájpacni, husi, sonka, kövér disznó, úthenger, dömper; műveletlen ember: paréj, bunkó, paraszt, számár, faragatlan tuskó, fogyi, agyilag visszamaradott, hüje dilis

* Beszéddel kapcsolatos kifejezések

rengeteget beszél: dumagép, szóhalmaz, fecsegőke, flecsi-plecsi, folyik belőle a szó, szómenése van; Ne beszélj!; Kuss legyen már!; Pofa be!;

Dugulj el!; Kuss disznó, nincs moslék!

* Az emberi test részei, ruházat

fej: *kobak, búra, agyartató*; kabát: *kabi, palást, bunda, pulcsivédő*; sapka: *tökfedő, tökfödő, sipka, slityak, korona, sapi, fejmelengető, fejtartó*

* Étkezés

csokoládé: *csoki, barna trutyi*; rágógumi: *rágó, ragacs, robbanó bigyó, nyállasztó*; üdítő: *lötty, laflaty, glugy-glugy, pezsgő, színes víz*; leves: *lötty, létyó, mosogatólé*; főzelék: *trutyi, moslék*

* Testi szükségletek

WC: *klotyó, klotyesz, klozet, budi, budega, pöce*; alszik: *szunyókál, mormota, álomszuszék, durmol*

* Tetszés, nem tetszés

divatos öltözéke van: *Jó szerkója van.; De jó a dzsekid!; Tök jó a göncöd!; Marha jól néz ki!; Jó cuccod van!; Kurva jó, vagány!; Állati jó!; Baromi jó!*

4. Az ifjúsági nyelv szóalkotási módjai

Az ifjúsági nyelv szavai keletkezhetnek alaktani jellegű szóalkotással és jelentésbeli szóalkotással. A szóalkotási módokat az alábbiakban néhány példával igazolom, melyeket a kérdőívre adott válaszokból merítettem.

4.1 Alaktani jellegű szóalkotás

Ebben az esetben a fiatalság a szó alakjának megváltoztatásával hoz létre új szavakat. A két leggyakoribb a szóösszetétel és a szóképzés.

Szóösszetétel: két vagy több önálló tömorféma összekapcsolása. Jelentésük minél távolabb áll egymástól, annál erősebb a keletkezett összetett szó stilisztikai hatása. Az összetételekben alárendelő és mellérendelő viszonyt figyelhetünk meg.

Alárendelő összetett szavak: *szellemkastély, vesztőhely* 'iskola'; *rémszoba, kínzókamra* 'tanári szoba'; *bűzterem*

'előadó'; *gyufafej* 'gondnok'; *hájdagály*
'büfés néni'; *buboréktan* 'kémia'; *nyögő-
gép* 'készületlen tanuló'; *csontkollekció*
'sovány gyerek'.

Mellérendelő összetett szavak: *tancsi-pletycsi* 'tanári szoba'; *irka-firka te-
rem* 'rajzterem'; *dagi-adi* 'kövér diák';
honi-fogi 'történelem'; *tipi-tapi* 'tánc';
öcsi-pöcsi 'testvér'.

Azonos előtaggal keletkeztek: *hájdagály*, *hájpacni*, *hájfejű*; *csontrakéta*,
csontkollekció, *csontváz*, *csontkirakat*, *csontkukac*.

Szóképzés: egy szótő és egy (vagy több) képző összekapcsolása. A kép-
ző alakilag módosítja a szótövet, s ezzel együtt jelentése is megváltozhat.
Az ifjúság kedveli a kicsinyítő és a játszi képzőket. Ezekkel azonban nem-
csak kedveskedni, hanem támadni is tud. Származékszavaik inkább főne-
vek, s a képzőt gyakran a csonka tőhöz teszik.

1. Névszóképzők

pl. -i/-ci/-csi: *suli*, *isi* 'iskola'; *tanári* 'tanári szoba'; *böfi* 'büfé'; *töri* 'történe-
lem'; *öcsi* 'testvér'; *husi* 'kövér diák'; *kabi* 'kabát'; *sapi* 'sapka'; *diri*
'igazgató'; *anyuci* 'édesanya'; *tánci-ka*, *tipi-tapi* 'tánc'; *irci* 'irodalom';
naci 'nadrág'; *pulcsi* 'pulóver'; *tancsi* 'tanár'.

Ezeket a képzőket használja összetett szavak kicsinyítésére is úgy, hogy a
képzőt az előtag csonkult alakjához kapcsolja, az utótagot pedig elhagyja:
oszi 'osztályfőnök'; *teszi* 'testnevelés'; *föci* 'földrajz'.

pl. -ó/-ő/-óci: *tesó*, *bratyó* 'testvér'; *agytompító*, *gyerekkínzó* 'iskola'; *rágó*
'rágógumi'; *büfögő*, *büffentő* 'büfé'; *tökfödő* 'sapka'; *linkóci* 'készületlen
gyerek'

pl. -a/-e/-ka/-ke/-cska/ocska: *kitikkadtika*, *matekocska* 'matematika'; *cerka*
'ceruza'; *fika*, *finika* 'fizika'; *irka-firka* 'rajz'; *nyálaska* 'alsós'; *racska*
'radír'; *sipka* 'sapka'; *táncika* 'tánc'.

pl. -ek/-csek/-icsek: *sapek* 'sapka'; *tasek* 'táska'; *matek* 'matematika'; *mafli-
csek* 'figyelmetlen'.

pl. -aj/-ej: *sulaj*, *sulej* 'iskola'.

pl. -esz: *gatyesz* 'tornanadrág'; *sulesz, sutyesz* 'iskola'; *töresz* 'történelem'; *klotyesz* 'WC'; *racsesz* 'radír'.

pl. -ancs/-encs: *mukkanacs* 'méma gyerek'.

2. Igeképzők

pl. -z: *nyalizik* 'kedveskedik a tanárnak'; *ábrándozik* 'figyelmetlen'.

pl. -l: *magol* 'szószerint tanul'; *csápol* 'jelentkezik'.

pl. -ul: *bambul* 'figyelmetlen'.

3. Melléknévképzők

pl. -i/-ű: *állati, baromi* 'nagyon jó'; *hájfejű* 'kövér'.

pl. -ó/-ő főnévi szerepben: *klotyó* 'WC'; *morgó* 'gondnok'; *budipucoló* 'takarítónő'; *nyelvtörő* 'nyelvtan'.

Egyéb szóalkotási módok

1. Szócsonkítás

Szereti az ifjúság a szavakat megrövidíteni - szerintük azért - ,mert gondolataikat így gyorsabban lehet kimondani. A csonkításban a határ általában az első szótag vagy a második szótag vége, de előfordulhat, hogy a második szótag első mássalhangzója megmarad. Pl. *kősz* 'köszönöm'; *ofő* 'osztályfőnök'.

2. Mozaikszó

Pl. *háfef* 'házi feladat'; *számtech* 'számítástechnika'.

3. Elvonás

A beszélő egy egységes szót szótőre és toldalékra bont, s ezután képzett vagy összetételi tagként is használja. Pl. *igi bácsi* 'igazgató bácsi'.

4. Szóferdítés

Játékoságra való törekvés hozta őket létre. Pl. *fikaterem* 'fizikaterem'; *rohadalom* 'irodalom', *kitikkadtika* 'matematika'.

5. Szóvegyülés

Pl. *rókapó* 'ravasz, sunyi gondnok'.

4.2 Jelentésbeli szóalkotás

A jelentésbeli szóalkotás a szavaknak egyik képzetkörből a másik képzetkörbe való átáramlása, mely érzelmi okokkal magyarázható. Az ifjúság úgy használja fel a köznyelv szavait, hogy meghökkentse vele felnőtt környezetét és kifejezze az egykorúakhoz való kötődését.

A névátvitel azon alapul, hogy egy fogalmat hasonlónak találnak egy másik fogalommal, ezért annak hangalakját alkalmazzák ennek a megnevezésére is.

1. Névátvitel hasonlóság alapján

A külső hasonlóság játszik náluk nagyobb szerepet: pl. *disznó* 'kövér'; *csontika* 'sovány'. Metaforikus névátvitel: *gyufafej* 'gondnok'; *bamba borjú* 'figyelmetlen'; *halálszoba* 'tanári szoba'.

Ide sorolhatók a hasonlatok is. A képzettársítás annyira meghökkentő bennük, mint a metaforákban. A szokványos kezdet és a mint kötőszó után a fordulat humoros, ízléstelen vagy trágár. Pl. *Kevés vagy, mint kempingsajtban a sátorvas; Jár a szája, mint a kacsáé segge.*

2. Jelentésátvitel

Ide tartoznak a túlzó jelzők: pl. *marha jó, tök jó, baromi, haláli.*

Szókölcsönzés

Átkerülhet a szó az ifjúsági nyelvbe az argóból: *dumál* 'beszél'; németből: *fater, muter* 'apa, anya'; angolból: *háj, helló* 'szia'; olaszból: *csaó* 'szia'.

Tömbösödés

A diákok nemcsak megrövidíteni szeretik mondanivalóikat, hanem egyes szavakat körülírtan, bonyolultan fejeznek ki. Ezzel a kifejezés hangulata erősen felfokozódik, s e szavak a gyakori együtthasználat révén nagyobb nyelvi alakulattá tömbösödhetnek. Jelzős szintagmák: *agytekerészeti főokos* 'igazgató'; *szárguldó zsírbüfé* 'kövér fiú'.

Állandósult kifejezések fajtái, mint a terpeszkedő kifejezések: *nyomja a sódert, löki a dumát* 'beszél'; kifejezésbővítés, ahol a kifejezés egészének jelentését már az első rész is hordozza, a második rész csak erősítésre, nyomatékosításra szolgál: *Takarodj, te hülye!* 'Menj el!'; parancsok: *Tűnés!*, *Fogd be a pofád!* 'Hallgass el!'.

5. Okok és motívumok ifjúsági nyelvben

Arra a kérdésre próbálok válaszolni nyelvészeti tanulmányok és tanári tapasztalataim segítségével, hogy a diákok miért nem követik bizonyos beszédhelyzetekben a köznyelv normáit, milyen érzések, indulatok serkentik őket az erősebb, nyomatékosabb nyelvi kifejezésekre.

HOFFMANN OTTÓ három csoportba sorolta a nyelvhasználat motívumait, melyekkel én is egyetértek.

5.1

Kreatívna, pozitívna lehet tekinteni a szemléletességre, játékosságra és változatosságra törekvő szavakat, kifejezéseket.

A változatosság nyilvánul meg iskolánkban a tantárgyak neveinek szinonímámasorában. A játékosság jellemző a névadásra (tanárok ragadványnevei), szórövidítésre, -ferdítésre és csonkításra. Játszanak a rímelő ikerszavakkal, kedveskednek a becézéssel (HOFFMANN OTTÓ, i. m. 247).

MIZSER LAJOS is egyetért abban, hogy a "szavak és kifejezések többsége ... inkább tréfás, a diákok pezsgő szellemessége, friss szóalkotó készsége nyilvánul meg bennük" (MIZSER LAJOS, A diáknyelv napjainkban. Élet és Tudomány 1975/30: 20).

5.2

A motívumok második csoportjában azok az ellentétek jelennek meg, amelyek egymás között és felnőttekkel szemben fennállnak. Ez származhat való serelemből, lehet játék a szavakkal, de felvett póz, nagyozás és leki-csinylés is. A megszokottól eltérő viselkedés, öltözetet társukon rögtön észreveszik, s ha ez számukra rossz vagy nevetséges, azonnal heves tiltakozást vált ki, gyakran negatív, sértő, bántó szavakkal (HOFFMANN i. m. 248-250). Gyűlölet is fakad ebből a forrásból. Iskolánk szinonímái között így szerepel a *vesztőhely*, *elmeógyógyintézet*, *zárda* és *börtön* is.

5.3

A motívumok harmadik csoportjában már a gátlástalanság fejeződik ki. Nem riadnak vissza a legízléstelenebb, legtrágárabb kifejezésektől sem. Agresszivitásuk fenyegető, káromkodó szitokszókkal, mondatsémákkal történik. Pl. *Húzz a francba!*; *Nyald ki!*; *Kuss, fogd be!*; *Pofa be!* Sajnos a címzettek ezeken a mondatokon már nem lepődnek meg, sírásig és verekedésig fajuló konfliktus csak édesanyák szidalmazása után történik. Ízléstelenségük nyerseségről árulkodik: *trutyi*, *f.s*, *moslék* a fő-

zelék, *taka-nyanyák* a takarítónők megnevezése.

A legrázósabb témakör a szerelem és a szexualitás. A barátságban és a szerelemben annak szexuális oldalát tartják a legfontosabbnak és szinte megfélemlenek az emberi érzelmek személyiségformáló hatásáról (HOFFMANN, i. m. 251).

Iskolánkban az ötödik osztályban november elején házi feladatként állatmesét kellett készíteni. Az egyik tanuló a hagyományos mesét modern szemléletű tanulsággal zárta le. Íme a megoldás:

A róka és a holló

A holló talált egy szép kerek sajtot. A róka megkívánta és ezeket mondta a hollónak:

- Holló koma! Olyan szépen énekelsz, dalolj nekem!

A holló a szárnya alá tette a sajtot és elkezdett énekelni. A róka bosszankodva elkullogott azzal a tudattal, hogy holnap hátha majd sikerül megszerezni a csemegét. Másnap tehát így okoskodott:

- Holló koma! Olyan szépen tudsz repülni, repülj egyet!

A holló a szájába vette a sajtot és bemutatta repülőtudományát.

A róka, miközben hazafelé vette az útját, így tünődött:

- Talán holnap sikerül!

Harmadnap a róka ezzel állt elő:

- Holló koma! Én nem kárognék meg repülnék itt, miközben a párttitkár izéli a feleségemet!!!

Erre a holló elkezdett ugrálni, károgni, repülni és a sajt leesett. A róka felkapta a sajtot és jóllakott. A tanulság: ne ugrálj, miközben a párttitkár izéli a feleségedet, mert könnyen elveszíted a betevő falatodat!

A tanuló vezető beosztású értelmiségiek gyermeke, intelligenciahányadosa kimagasló, ezt pszichológiai vizsgálat is igazolta. A közösségben csendes, visszahúzódó, tehát meglepődtünk a fogalmazás elolvasása után.

cs. fülle-
hataly egy
h'cc, enit
a gyereket
többes adót.

Éppen a motívumok második és harmadik csoportja vált ki eltérő megítéléseket a nyelvészekből is.

VAJTHÓ LÁSZLÓ 1930-ban még megértéssel beszélt a diákok nyelvéről. Kiemelte a szülői ház jövőbefolyásoló szerepét és megjegyzi: "A diák finom füle, szeme mindenre reagál, szereti, ami torz, éles, groteszk, kannibáli. Üdülés ez neki a csendes, szabályos órák, erőpróbák után. Ez a nyelv sokszor durvaságig nyers, de nem trágár" (VAJTHÓ LÁSZLÓ: MNy 1930/59: 219-220).

A legborúlátóbb véleményt KOVALOVSKY MIKLÓS írásából olvastam. Főleg a beszédmodor eldurvulását említi. Okként veti fel a vétkes családi környezetet, az irodalomban meghonosodott naturalista stílust, mely utánzásra készíti a tömegeket. Bővebben fejti ki a beszédmodor általános eldurvulásának jelenségeit, így a gúnyos tiszteletlenséget (fater, muter), a túlzó jelzőket (baromi jó, szörnyű szép, hullajó), a nem szalonképes szavak szépítő álcázását (kējbarlang) (KOVALOVSKY MIKLÓS, Az ifjúság nyelvéről. Valóság 1963/6: 66-75).

VIDOR ZSUZSA szerint a "jassznyelvi szóhasználat akkor válik igazán ellen-szenvessé, ízléstelenné, ha az nem az egyén eredeti és őszinte megnyilatkozása, hanem csupán utánérzés, divathóbort, sablon. Minthogy ... mindennapi életünkben ... többször találkozunk a jassznyelv ilyen tömegcikk-arculatával, igazat kell adnunk annak a megítélésnek, miszerint ... nyelvi kultúránk szempontjából nincs komoly nyelvi értéke" (VIDOR ZSUZSA, A diák jassznyelv és jasszmagatartás. (A Zabhegyező ürügyén): Valóság 7 (1964) /9:69-75).

Ezt a megjegyzését azonban kiegészíti azzal, hogy ha író alkalmazza a jassznyelv eszközeit, akkor az ember úgy érzi, hogy művészileg és funkcionálisan is szükség van erre a nyelvi alakzatra (uő., uo. 75).

TOLCSVAI NAGY GÁBOR elődei tapasztalatait is értékelve fejtette ki álláspontját. Szerinte napjainkra a nyelvi eszmény rugalmasabb lett az ötvenes évek merevebb, akadémikusabb szemléletéhez képest, de ez az eszmény lefelé igazodott a kevésbé intelligens és kultúrált rétegek nyelvhasználatához. Ebben a mozgásban nem a szociális okokat, egyéni és családi körülményeket tartja fontosnak, hanem az átlagember értékválságára és értéknélküliségére hívja fel a figyelmet, tehát a változásoknak nem nyelvi okait hangsúlyozza (TOLCSVAI, i. m. 405).

Diákjaim ifjúsági nyelvhasználatával később bővebben szeretnék foglalkozni, részletesebb kérdőíven kérni ki véleményeiket s a témában való nagyobb elmélyülés után szótárral kívánom bővíteni munkámat.

BIBLIOGRÁFIA:

BACHÁT LÁSZLÓ, Az ifjúsági nyelv szókészletének eredete. MNyr. 104 (1980): 148-157

BACHÁT LÁSZLÓ, Az ifjúság nyelve és a köznyelv: Program az anyanyelvi

nevelés továbbfejlesztésére. Szerk. SZENDE ALADÁR. Bp., 1986. 343-352

BARCZA JÓZSEF, Debreceni diákszók- és szólásmódok: MNyr. 25(1986): 454-457, 503-505

BÁRCZI GÉZA, A "pesti nyelv": A magyar nyelv múltja és jelene. (Válogatott tanulmányok). Bp., 1980. 237-279).

BENEDEK KÁROLY, A mi diákjaink beszédéről: MNyr. 37(1908): 126-128

ERDŐS GÁBOR, Újabb jelentésváltozások az ifjúsági nyelvben: MNyr. 112(1988): 143-148

GRÉTSI LÁSZLÓ, A szaknyelvek és a csoportnyelvek jelentősége napjainkban: MNyRét. 85-107

HAJDÚ MIHÁLY, A csoportnyelvekről. (MCsopnyDolg. 1. sz.) Bp., 1980.

HOFFMANN OTTÓ, Mini-tini szótár. Pécs, 1996. 238-270

KOVALOVSKY MIKLÓS, Az ifjúság nyelvéről: Valóság 6(1963)/5: 66-75

MIZSER LAJOS, A diáknyelv napjainkban: Élet és Tudomány 30(1975): 17-20

TOLCSVAI NAGY GÁBOR, A mai magyar nyelv normarendszerének egy jelentős változásáról az "ifjúsági nyelv" kapcsán: MNyr. 112(1988): 398-405

VAJTHÓ LÁSZLÓ, A magyar diáknyelv: MNyr 59(1930): 219-220

VIDOR ZSUZSA, A diák jassznyelv és jasszmagatartás. (A Zabhegyező ürügyén): Valóság 7(1964)/9: 69-75